

De Sint Vitus Kerk te Stiens

Dorp

Het dorp Stiens vertegenwoordigt een der oudste Friese kleidorpen en is goed bewaard gebleven. Ook de oude kom en nieuwbouw zijn royaal gescheiden gebleven, wat het dorpskarakter ten goede komt. Stiens lag eertijds aan de Middellzee op een hoge kwelderwal met terp. We mogen aannemen dat hier zo'n 20 eeuwen geleden al boeren en vissers woonden. Dit laatste omdat de Middellzee langs het dorp achter een soort van zeedijk lag (echter niet een zeedijk zoals wij die tegenwoordig

kennen). Stiens was eertijds een kapitaal dorp, welvarend door zijn vruchtbare gronden met deftige renteniershuizen die hier omstreeks 1800 - 1850 gebouwd zijn. Veel van deze huizen staan er nog. In de kom van het oude dorp staat de Sint Vituskerk fraai gelegen op een, door een krans van linden omgeven kerkhof.

Bouwgeschiedenis en exterieur

De Stiensers dorpskerk kenmerkt zich door, voor Friese begrippen, forse afmetingen, hetgeen misschien verband houdt met het feit dat de Stiensersparochie van oudsher toebehoorde aan het Sint Vitusklooster te Corvey aan de Wezer. Dit klooster bezat tevens de Sint Vitus of Oldehoofster kerk te Leeuwarden.

De zware bakstenen zadeldaktoeren is een imposant bouwwerk. Hij dateert uit de vijftiende eeuw en is opgebouwd uit vier geledingen. De geledingen worden verlevendigd door spitsbogige nissen. De tracteringen in de nissen van de onderste geleding zijn uitgevoerd in tufsteen. De toren heeft een fraai geprofileerde ingangspartij, waarin twee nissen te zien zijn die vroeger waarschijnlijk plaats boden aan beeldjes van heiligen. In de torenmuur bevindt zich een wenteltrap. In de toren hangen drie klokken: één uit 1381 met een diameter van 105 cm die 810 kg weegt. Arent van Wou goot in 1509 een klok met een diameter van 136 cm die 1587 kg weegt en in 1607 goot Gregorius van Hall uit Saksen een klok met een diameter van 124 cm die 1210 kg weegt.

Het forse tufstenen schip van de kerk dateert uit het eind van de elfde of begin van de twaalfde eeuw. De noordmuur bezit vrij hoog een regelmatige reeks rondbogige spaarnissen. In elke nis zijn de boog en de moet van een klein rondboogvenster zichtbaar. Hier zitten in de onderste zone verschillende sporen van ingangen: in het midden één van een rondbogige poort en ten westen daarvan twee van spitsbogige aard. Verder naar het oosten zit een dichtgezette rondboog: een spoor van een kapel. De zuidmuur met drie flinke spitsboogvensters is sterker verstoord. Toch zijn ook hier in het tufsteenwerk fragmenten van rondboognissen te zien. De ingang zit aan de westzijde in een spitsboognis en oostelijker staat een dichtgezette, korfbogige tweede ingang binnen een rijk geprofileerd rechthoekig kader. In de travee bij het koor zijn sporen van een kapel te zien. De kapellen aan de noord- en zuidzijde zijn kort na de

hervorming in 1584 afgebroken. Het koor is smaller dan het schip. Het is in de dertiende eeuw van baksteen opgetrokken; aan de noordzijde zit nog tufsteen.

Interieur

De kerkruimte wordt gedekt door een bijzonder 16e eeuwse houten tongewelf. Het heeft een verhoogde middenzone en dus een doorsnede van een driepas; een unieke vorm. Trekbalken met geprofileerde sleutelstukken steunen op houten muurstijlen. Aan de zuidkant bij de preekstoel bevindt zich een beschilderd korbeel in de kleuren rood en geel met zwarte omlijning. De vrijgekomen voormalige doorgang naar de noordzijde van de kerk wordt thans weer benut als nooduitgang.

Hierboven is het jaartal 1583 te voorschijn gekomen. Ook een restant van een rode muurschildering is hier zichtbaar geworden. Aan de zuidzijde is de voormalige doorgang naar de vroegere aanbouw zichtbaar gemaakt. In het koor bevinden zich vier spaarbogen, een hagioscoop en een nisje (vermoedelijk voor een beeld).

Verder vinden we in het koor twee gemetselde grafkelders en tegen de wand staat een portretzerk voor het echtpaar Philip van Boshuysen (1584 -1652) en Anna van Eysinga (1594 - 1655) die op Juckema state woonden.

Ook staat er een mooie bewerkte 17^e eeuwse herenbank. In de vloer ligt een grote grafsteen met de wapens *Burmaniaen Stinstra van Sibrant* en *Heero van Burmania*; de laatste sneuvelde in de strijd bij Roermond in 1632. Op een grafsteen van Pyter Jurjens (1750) zijn drie vogels afgebeeld: *een Liep, een Schrie en een Tjirk staen op dese Zierk*. De preekstoel (gedeeltelijk 17^e eeuwse) is gehangen aan de zuidmuur. Hier tegenover staat een overhuifde herenbank waarop zich een wapenbord bevindt met de wapens van de families Dekema, Burmania en Cammingha, gedateerd 1635. Het doopvont is afkomstig uit de gesloopte R.K. te

Wijtgaard. De drie kroonluchters zijn aangekocht bij een antiekhandel. Boven de deur onder het orgel bevindt zich een opengeslagen boek van hout met de volgende tekst: *Looft God in Zijn heiligdom* (1829). Onder de orgelgalerij bevindt zich een deurpartij uit het eind van de 18^e eeuw die toegang verschaft tot de torenruimte (nu consistoriekamer) en de orgelgalerij.

Orgel

In 1829/ '30 bouwden de Gebroeders van Dam uit Leeuwarden een nieuw orgel met nieuwe blaasbalgen, windladen, regeerwerk en kast (dit laatste wordt echter in twijfel getrokken). Zij gebruikten voor het pijpwerk ouder materiaal van *een schitterende hoedanigheid*. Daar het instrument veel meer pijpen uit de zeventiende en achttiende eeuw bezit dan het vroegere orgel telde, is het duidelijk dat de gebroeders van Dam gebruikt pijpwerk van elders in het nieuwe orgel opstelden. Dit van elders gekomen pijpwerk draagt de kenmerken van de grote Westfaals - Friese orgelmakersfamilie *Baders*. Vermoedelijk is dit pijpwerk afkomstig uit het in 1824 door hen afgebroken orgel van Arum, dat in 1668 door Tobias en Coenraad Baders was gebouwd.

Hoofdwerk:	Rugpositief:	
Prestant 8'	Prestant 4'	
Bourdon 16'	Holpijp 8'	Aangehangen pedaal
Holpijp 8'	Viool 8'	Omvang C - c1
Octaaf 4'	Fluit 4'	Klavieromvang C - f3
Quint 3'	Woudfluit 2'	Manuaalkoppel
Octaaf 2'	Dulciaan 8'	Tremulant
Tertiaan 1 - 3/5'		
Cornet 3 sterk		
Mixtuur 3 - 4 sterk		
Trompet 8'		

Literatuur:

- U. Zwaga, juni 1985 SAFT
- M. Nauta, 1977 SAFT
- P. Karstkarel, *Alle Middeleeuwse Kerken*

maart 2013, S. Kooy-Jacobsma